

УДК 331.546:37.041:364.4-053.9

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ НАДАЮТЬ
ОСВІТНІ ПОСЛУГИ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ**

Н.В.Ткаченко

Анотація. У статті розкривається сутність професійної компетентності соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку, а також загальні вимоги до її формування в процесі професійної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, компетенції, професійна освіта, професійна кваліфікація, самоосвіта.

Аннотация. В статье раскрывается сущность профессиональной компетентности социальных работников, которые предоставляют образовательные услуги пожилым людям, а также общие требования к её формированию в процессе профессионального образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетенции, профессиональное образование, профессиональная квалификация, самообразование.

Annotation. The article reveals the essence of professional competence of social workers, who provide educational services for older adults, and also considers the general requirements to its formation during the process of professional education.

Keywords: professional competence, competences, professional education, professional qualification, self-directed learning.

Постановка проблеми. З початку XXI століття спостерігається тенденція до значного збільшення населення похилого віку у світі загалом та в Україні зокрема. В багатьох постіндустріальних суспільствах ця тенденція зумовила зміну поглядів на похилий вік, викристалізувавши бачення в людях літнього віку значного потенціалу до розвитку та суттєвого внеску в економіку країн [10]. Зазначений підхід знаходить відображення у соціальній політиці держав щодо людей похилого віку, важливою складовою яких є впровадження нових послуг, серед яких – створення та підтримка освітніх програм для літніх людей та університетів третього віку. Підтримка таких програм та університетів дозволяє спрямувати можливості людей похилого віку на розвиток економіки держав, покращити ставлення до них, підвищити якість їхнього життя, а також сприяє утвердженню демократичних принципів у суспільстві [9].

Також варто вказати на одну з головних причин того, що освітні послуги для літніх людей стали необхідною частиною сучасного світу (для якого характерні швидкі соціальні, технологічні та економічні зміни): це загострення проблем людей похилого віку, пов'язаних із необхідністю, в даному контексті, постійного оновлення та розширення знань та умінь [11].

Отже, враховуючи вище зазначене, варто наголосити, що тенденції збільшення кількості старших дорослих і появи нових видів послуг для них, включаючи освітні, призводять до необхідності підготовки професійних, кваліфікованих працівників з метою досягнення ними кращого рівня володіння навичками, знаннями й уміннями, необхідними для якісного надання цих послуг.

Мета статті: виокремити та класифікувати професійні компетенції соціальних працівників, що необхідні для якісного надання освітніх послуг людям похилого віку, та особливості їх формування в процесі професійної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що дослідження, спрямовані безпосередньо на професійну компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку, в сучасній науковій літературі наразі відсутні.

Дослідження у сфері освіти людей похилого віку зосереджені переважно на генезі, сутності, тенденції і закономірності, що зумовлюють функціонування освіти дорослих, освітньому процесі, методах та принципах освіти людей похилого віку або досліджують особистість людини похилого віку в процесі навчання, загалом незважаючи на особливості підготовки персоналу, який здійснює надання освітніх послуг. При цьому наявні наукові праці в цій сфері стосуються загальної системи навчання та підвищення кваліфікації педагогів, соціальних працівників та соціальних педагогів, формуванню окремих специфічних компетентностей (комунікативної, емоційної тощо), а також загальної підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів до надання послуг людям похилого віку.

Дослідження цього напряму висвітлюють контексти післядипломної освіти та підвищення кваліфікації педагогів (В.Боднар, М.Красовицький, С.Крисюк, Ю.Кулюткін, М.Кухарева, П.Худоминський), теоретико-методичних основ формування професійної компетентності вітчизняними та російськими (Л.Мітіна, В.Сластьонін, Л.Карпова, Т.Ковальова, А.Макарова, Є.Огарев, Г.Онкович, О.Полуніна, Н.Лобанова, М.Чошанов та ін.), а також європейськими вченими (Г.Халаш, Дж.Куллахан, В.Долл, Ж.Перре, Ж.Деллор). Також предметом дослідження ставала проблема формування культури професійного спілкування, яка розглядалася здебільшого в контексті розвитку комунікативної компетентності випускників вузів. Її дослідженню присвячено праці О.Бодальова, В.Кан-Каліка, О.Киричука, Я.Коломинського, Н.Кузьміної, В.Сластьоніна, В.Семиченко, Н.Тарасевич, Т.Яценко та ін. Підготовку працівників закладів соціального обслуговування, соціальних працівників та соціальних педагогів досліджували А.Бодак, Н.Панкратова, О.Гомонюк, В.Поліщук, О.Пожидаєва, Г.Олійник, Г.Гола; формування окремих складових професійної компетентності (емоційної, конфліктологічної тощо) – І.Матійків, М.Кляп, О.Сіроштан; підготовку соціальних працівників та соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку – Ю.Мацкевіч, Б.Керр, Дж.Гордон, К.МакДональд, К.Сталкер, М.Рейнджел, Б.Франклін, Л.Міон і Х.Йонг; принципи навчання дорослих та людей похилого віку – Дж.Грін, Дж.Хоуд, І.Сагун, С.Зінченко; підготовку педагогів – Дж.Хеншке, М.Ноулз, С.Зміюв.

Отже, беручи до уваги той факт, що виконання освітньої ролі соціальним працівником, а також особливості професійної підготовки соціальних працівників безпосередньо до надання освітніх послуг людям похилого віку розкриті в сучасній науковій літературі недостатньо, в Україні не проводиться підготовка спеціалістів-педагогів; а також враховуючи перераховані вище теоретичні та практичні

здобутки вітчизняної та світової науки в даній сфері, задля заповнення зазначеної прогалини в науковому знанні та досягнення мети даної статті ми висуваємо наступні завдання: 1) Розкрити сутність та складові поняття «професійна компетентність» та «професійна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку»; 2) Виокремити та класифікувати професійні компетенції соціальних працівників, необхідні для якісного надання освітніх послуг людям похилого віку; 3) Описати загальні вимоги до формування виокремлених професійних компетенцій у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. 1. *Професійна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку, та її складові.* Професійна компетентність – це сукупність вимірюваних знань, умінь, цінностей, навичок, індексів особистісного розвитку та психологічних особливостей спеціалістів, які необхідні для їх якісної і продуктивної роботи в певній сфері [1; 4; 11; 21]. Професійні компетенції, в свою чергу, можуть тлумачитись як складові компоненти професійної компетентності.

Відповідно, професійна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку, може бути визначена як сукупність професійних компетенцій, необхідних для якісного надання ними зазначених послуг.

Застосування компетентнісного підходу в професійній освіті соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку, дає можливість прогнозувати, планувати та моделювання саме ті компетенції, які (як результат навчального процесу) допоможуть забезпечити задоволення освітніх потреб літніх людей завдяки компетентнісному підходу до розробки навчальних програм соціальних працівників та програм підвищення їхньої кваліфікації [21].

Професійна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги літнім людям, складається з наступних категорій (див. рис. 1): особистісної компетентності (індекси особистісного розвитку, психологічні особливості, а також мотивація до здійснення професійної діяльності); етичної компетентності (знання етичних принципів, а також уміння, які стосуються їх застосування в професійній діяльності); загальної компетентності (знання та уміння, які необхідні всім соціальним працівникам, які працюють з людьми похилого віку); а також специфічної компетентності (знання та уміння, які необхідні соціальним працівникам, які надають освітні послуги людям похилого віку) [1; 3; 5; 6].

Рисунок 1

2. *Професійні* компетенції соціальних працівників, що необхідні для якісного надання освітніх послуг людям похилого віку (далі – ЛПВ). Загальна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги літнім людям, складається зі значної кількості компонентів-компетенцій, що перераховані та проаналізовані у таблиці 1 нижче [8].

Таблиця 1

Загальні компетенції соціальних працівників, які надають освітні послуги ЛПВ

Знання	
1) Особливостей процесу старіння.	8) Концепції активної старості.
2) Фізичних та психологічних змін ЛПВ.	9) Ставлення ЛПВ до допомоги.
3) Теорій старіння.	10) Впливу процесу старіння на життя ЛПВ.
4) Соціальних служб та послуг для ЛПВ.	11) Адаптації до вікових змін.
5) Особливостей роботи з людиною, що помирає.	12) Особливостей близьких та інтимних стосунків ЛПВ.
6) Законодавства щодо ЛПВ.	13) Методів соціальної роботи з ЛПВ.
7) Впливу індивідуальних (гендерних, вікових та ін.) особливостей на процес старіння.	

Вміння	
1) Проводити оцінку потреб ЛПВ.	9) Здійснювати ведення випадку, складати план індивідуального догляду ЛПВ.
2) Виконувати основні ролі соціального працівника, працюючи з ЛПВ.	10) Використовувати методи соціальної роботи з ЛПВ.
3) Пристосовувати методи роботи до індивідуальних потреб ЛПВ.	11) Переглядати план догляду та вносити необхідні зміни в нього.
4) Надавати послуги ЛПВ, що помирає та членам її сім'ї.	12) Встановлювати реалістичні цілі на основі індивідуальних особливостей ЛПВ.
5) Виявляти альтернативи соціальної політики, які впливають на практику соціальної роботи з ЛПВ.	13) Наснажувати ЛПВ на виявлення використання своїх ресурсів для вирішення проблем та розширення можливостей.
6) Встановлювати рапорт та підтримувати налагоджений контакт з ЛПВ.	14) Співпрацювати з іншими професіоналами при наданні послуг ЛПВ.
7) Виступати від імені клієнтів при спілкуванні з іншими спеціалістами та соціальними агенціями.	15) Визначати та впроваджувати стратегії з подолання прогалин в соціальних послугах, дискримінації ЛПВ.
8) Бути поінформованим про зміни в теорії, дослідженнях, політиці, законодавстві та практиці соціальної роботи щодо ЛПВ.	

До особистісної компетентності соціальних працівників, які надають освітні послуги літнім людям, належать наступні компоненти (переважна більшість яких може бути виміряна за допомогою стандартизованих тестових методик) [1; 3; 5; 14; 21]: особистісні цінності та уподобання, які не суперечать професійним цінностям та принципам; сформована професійна ідентичність; мотивація до роботи з ЛПВ; психологічна готовність до роботи з літніми людьми; інтерес до професійної діяльності; високий рівень розвитку когнітивних властивостей; знання спеціалістів щодо їхніх особистих психологічних характеристик, сильних та слабких сторін; комунікативна готовність до роботи з літніми людьми; конфліктологічна стійкість; самовдосконалення через роботу над подоланням недоліків; а також емоційна готовність до роботи з ЛПВ.

Етична компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги літнім людям, може бути визначена як здатність оцінювати ситуації та приймати рішення, які стосуються професійної діяльності, мислячи критично через призму етичних цінностей та принципів професії [8; 21]. Етична компетентність складається зі знань та умінь, які ґрунтуються на загальних принципах соціальної роботи, а також тих, які ґрунтуються на специфічній етиці надання освітніх послуг літнім людям (див. табл. 2).

Загальна етика соціальної роботи ґрунтується на знанні та використанні у професійній діяльності принципів етичних кодексів Національної асоціації шкіл соціальної роботи, Міжнародної федерації шкіл соціальної роботи, а також Етичного кодексу працівників соціальної сфери. Ці ключові етичні документи визначають ключові цінності та принципи професійної діяльності, які відображені в принципах соціальної роботи щодо клієнтів. Зауважимо, що використання зазначених етичних принципів у професійній діяльності в процесі надання освітніх послуг літнім людям можливе лише у рамках застосування моделей прийняття етичних рішень, найбільш авторитетні з яких були розроблені Томсоном і Дейсом [22], МакДональдом [20] та Коресем [12], і які, в загальному, складаються зі: збору повної інформації про проблему; визначення альтернатив; оцінювання кожної з альтернатив, використовуючи всі джерела інформації; прийняття етичного рішення та навчання з проблемної ситуації.

Таблиця 2

Етичні компетенції СП, які надають освітні послуги ЛПВ

Знання	
1) Загальні знання міжнародних та вітчизняних етичних кодексів соціальної роботи.	5) Теорії конфліктів, особливостей поведінки в конфліктних ситуаціях, їх розв'язання.
2) Етичних принципів та цінностей та принципів спілкування з клієнтами.	6) Випадків, в яких можливе розголошення конфіденційної інформації.
3) Загальні знання культуральних особливостей клієнтів.	7) Зв'язку прав людини із соціальною роботою.
4) Моделей прийняття етичних рішень.	8) Міфів і стереотипів щодо ЛПВ.

Вміння	
1) Приймати етичні рішення на основі знань етичних кодексів.	8) Забезпечувати доступ до інформації, ресурсів та послуг.
2) Вирішення конфліктів.	9) Наснаження.
3) Використання моделей прийняття етичних рішень.	7) Підвищувати етичну компетентність за допомогою самоосвіти.
4) Проводити оцінку можливих ризиків і планувати захист ЛПВ від них.	11) Припинення і продовження надання послуг.
5) Організовувати консультації та супервізії щодо етичних питань.	6) Захищати права клієнтів та просувати соціальні зміни.
10) Надавати послуги з урахуванням культуральних та ін. індивід. особливостей ЛПВ.	

Специфічна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку складається з трьох ключових груп компетенцій (компоненти яких проаналізовано у таблицях 3, 4 та 5): компетенцій, які ґрунтуються на навчальних особливостях літніх людей; на принципах герагогіки та етичних принципах надання освітніх послуг людям похилого віку; а також тих, які ґрунтуються на особливостях організації навчального процесу.

Враховуючи, що літні люди, як і інші дорослі, вмотивовані брати участь у навчальних програмах, якщо вони відповідають їхнім особистим потребам, основу першої групи специфічних компетенцій складають знання освітніх потреб та інтересів людей похилого віку, а також причин, що мотивують їх до участі у навчанні, які повинні бути враховані при розробці програм навчальних курсів та окремих занять для ЛПВ [4; 13; 14; 15].

Також до першої групи специфічних компетенцій належать знання бар'єрів, які перешкоджають людям похилого віку брати участь в освітніх програмах, і переваг, які вони можуть отримати в результаті участі у них, а також умінь допомагати літнім людям долати зазначені бар'єри та максимізувати переваги від навчання [2; 4; 7; 14].

Варто також зазначити, що при організації навчального процесу соціальні працівники, які надають освітні послуги ЛПВ, на всіх етапах освітнього процесу повинні брати до уваги індивідуальні навчальні стилі ЛПВ [10; 15; 23].

Таблиця 3

Компетенції, які ґрунтуються на навчальних особливостях літніх людей

Знання	
1) Освітніх потреб ЛПВ та інтересів.	4) Стилi навчання ЛПВ.
2) Типів та психологічних особливостей ЛПВ, які беруть участь в освітніх програмах.	5) Переваг, які ЛПВ можуть здобути при участі в освітніх програмах.
3) Бар'єрів, які перешкоджають ЛПВ брати участь в освітніх програмах.	
Вміння	
1) Оцінювати освітні потреби та інтереси ЛПВ та враховувати їх у навчальному процесі.	4) Визначати типи ЛПВ, які беруть участь у освітніх програмах, та враховувати їх в навчальному процесі.
2) Визначати навчальні стилі ЛПВ та враховувати їх у навчальному процесі.	5) Максимізувати переваги участі ЛПВ в освітніх програмах.
3) Визначати та долати бар'єри, які перешкоджають ЛПВ брати участь в освітніх програмах.	

До компетенцій, які ґрунтуються на принципах герагогіки та етичних принципах надання освітніх послуг ЛПВ належать принципи навчання дорослих, які вперше були сформульовані Ноулсом у 1970 році і доповнені дослідниками сучасності [18; 22]; етичні принципи надання освітніх послуг літнім людям, головними компонентами яких є ставлення, довіра та створення сприятливої навчальної атмосфери, сформульовані вперше Хеншке та Ноулсом [16].

Таблиця 4

Компетенції, які ґрунтуються на принципах герагогіки та етичних принципах надання освітніх послуг ЛПВ

Знання	
1) Принципів надання освітніх послуг ЛПВ (принципів герагогіки).	3) Історії виникнення та філософії навчання людей похилого віку.
2) Основних компонентів професійної етики СП, які надають освітні послуги ЛПВ.	4) Особливостей ролі модератора та фасилітатора.

Вміння	
1) Встановлення сприятливої навчальної атмосфери.	6) Демонструвати практичне застосування здобутих знань.
2) Використання принципів гердагогіки та етики надання освітніх послуг ЛПВ.	7) Надавати підтримуючий зворотній зв'язок та оцінку.
3) Використання технологій та методів навчання, які відповідають навчальним цілям ЛПВ.	8) Використовувати навчальні ситуації з найбільшою ймовірністю досягнення успіху ЛПВ.
4) Виконання ролі фасилітатора й модератора при наданні освітніх послуг ЛПВ.	9) Встановлювати партнерські стосунки з ЛПВ.
5) Залучати ЛПВ до планування навчальних програм та активностей.	

До компетенцій, які ґрунтуються на особливостях організації навчального процесу, належать знання щодо основних етапів гердагогічного навчального циклу, їх особливостей та досвіду практичного використання цих знань в при організації навчальної діяльності ЛПВ; а також знань та умінь із використання навчальних технік та методів навчання літніх людей, в основі яких лежить проблемно-орієнтоване навчання та навчання, базоване на досвіді [10; 15; 17; 19].

Таблиця 5

Компетенції, які ґрунтуються на особливостях організації навчального процесу

Знання	
1) Основних етапів гердагогічного циклу.	4) Основних методів та технік навчання ЛПВ.
2) Процедури оцінювання навчальних програм.	5) Особливостей базованого на досвіді та проблемно-орієнтованого навчання.
3) Особливостей створення навчальних програм.	
Вміння	
1) Створення навчальних програм для ЛПВ (визначення змісту, структури, формату).	4) Організації базованого на досвіді та проблемно-орієнтованого навчання.
2) Впровадження навчальних програм.	5) Оцінювання навчальних програм.
3) Застосування висновків оцінювання для покращення програми та її результатів.	6) Визначення та використання релевантних методів та технік навчання.

3. Загальні вимоги до професійної підготовки соціальних працівників, які надають освітні послуги людям похилого віку. Аналіз світових стандартів професійної підготовки соціальних працівників, а також досліджень вітчизняних та закордонних науковців щодо професійної підготовки та підвищення кваліфікації дозволив виокремити наступні загальні рекомендації. Отже, для того, щоб бути ефективною, професійна підготовка соціальних працівників, які надають освітні послуги літнім людям, повинна: бути безперервним процесом; бути цілеспрямованим процесом, направленим на досягнення конкретних цілей, здобуття конкретних знань та навичок; мати на меті підвищення якості та ефективності надання послуг людям похилого віку; передбачати регулярне самонавчання і періодичне підвищення кваліфікації, яке повинно ґрунтуватися на потребах соціальних працівників та на індивідуально-центрованому підході до взаємодії спеціалістів, які проводять підвищення кваліфікації із соціальними працівниками; враховувати попередній професійний досвід та уже здобуті знання та ґрунтуватися на них; поєднувати групові та індивідуальні методи навчання, використовувати активні методи навчання; закріплювати отримані нові знання на практиці; надавати інформацію щодо процесу та особливостей здійснення самонавчання та включати мотиваційні компоненти, які спонукають до його використання [4].

Висновки. Отже, тенденції постаріння населення, які призвели до змін у баченні похилого віку як продуктивного, а також швидкі зміни сучасного світу, які, поруч із іншими причинами, спричинили розвиток освітніх потреб людей похилого віку, зумовили виникнення освітніх програм для літніх людей та університетів третього віку. Це зумовило потребу в підготовці професійних соціальних працівників для надання зазначених послуг. При цьому варто зазначити, що застосування компетентнісного підходу до їхньої підготовки дозволяє сформувати у них, попередньо сплановані як кінцевий результат професійної освіти, ключові компетенції, які необхідні для якісного надання освітніх послуг людям похилого віку. Також важливим є те, що при застосуванні такого підходу в основу покладені освітні потреби літніх людей.

Професійна компетентність соціальних працівників, які надають освітні послуги літнім людям, може бути умовно поділена на чотири групи, кожна з яких складається із компетенцій: загальна компетентність, специфічна компетентність, особистісна компетентність та етична компетентність.

Подальші дослідження щодо формування професійної компетентності соціальних працівників, які

надають освітні послуги людям похилого віку, повинні стосуватись потреб зазначених спеціалістів у професійному навчанні та підвищенні професійної кваліфікації, які, відповідно до загальних принципів організації їх професійної освіти, повинні лежати в її основі, в основі навчальних програм та програм підвищення кваліфікації.

Література

1. Мацкевіч Ю. Р. Підготовка соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Мацкевіч Юліана Рафаїлівна. – Луганськ, 2003. – 20 с.
2. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» від 25.08.201. – Режим доступу: <http://govuadocs.com.ua/docs/index-3210393.html>. – Назва з екрану.
3. Олійник Г. М. Готовність соціального педагога до професійної діяльності / Г. М. Олійник // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2011. – №3–4. – С. 175–182.
4. Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2010. – 360 с.
5. Пожидаєва О. В. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутнього соціального педагога у вищому навчальному закладі / О. В. Пожидаєва // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2011. – №3–4. – С. 72–80.
6. Adult education trends and issues in Europe. – Electronic version. – The European association for the education of adults. – 2006. – Accessibility mode: <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/adulttrends.pdf>. – Title from the screen.
7. Aldridge F. Enhancing informal adult learning for older people in care settings / F. Aldridge. – Electronic version. – 2009. – Accessibility mode: http://shop.niace.org.uk/media/catalog/product/f/i/file_3_8.pdf. – Title from the screen.
8. Australian social work education and accreditation standards. – Electronic version. – Australian association of social workers. – 2006. – Accessibility mode: <http://www.aasw.asn.au/document/item/100>. – Title from the screen.
9. Berglund G. On lifelong learning as stories of the present / G. Berglund. – Electronic version. – 2008. – Accessibility mode: <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:141328>. – Title from the screen.
10. Chen L.-K. Older taiwanese women: learning and successful aging through volunteering / L.-K. Chen. – Electronic version. – 2007. – Accessibility mode: http://athenaeum.libs.uga.edu/bitstream/handle/10724/10086/chen_li-kuang_200708_phd.pdf?sequence=1. – Title from the screen.
11. Commission staff working document “Towards a European qualifications framework for lifelong learning”. – Electronic version. – Commission of the European communities. – 2010. – Accessibility mode: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/consultation_eqf_en.pdf. – Title from the screen.
12. Corey G. Issues and ethics in the helping professions / G. Corey, M. Corey, P. Callanan. – Pacific Grove, CA: Brooks/Cole. – 2003. – 346 p.
13. Dewar T. Adult learning principles (a selection) / T. Dewar. – Electronic version. – 1999. – Accessibility mode: <http://www.calliopelearning.com/adult.htm>. – Title from the screen.
14. Findsen B. Developing a conceptual framework for understanding older adults and learning / B. Findsen // New Zealand journal of adult learning. – 2007. – №30. – P. 34–52.
15. Green J. Androgogy: teaching adults / J. Green. – Electronic version. – 1998. – Accessibility mode: <http://edweb.sdsu.edu/eet/articles/andragogy/start.html>. – Title from the screen.
16. Henschke J. Identifying appropriate adult educator practices: beliefs, feelings and behaviors // Proceedings of the eighth annual midwest research-to-practice conference in adult, continuing and community education / C. Jeffries (Ed.). – St. Louis, MO: University of Missouri, 1989. – P. 89–95.
17. Henschke J. Training teachers of adults // Materials and methods in adult and continuing education / C. Klevins (Ed.). – Los Angeles: Klevins Publications, 1987. – P. 414–422.
18. Knowles M. The modern practice of adult education: andragogy versus pedagogy / M. Knowles. – Electronic version. – 1970. – Accessibility mode: http://www.hospitalist.cumc.columbia.edu/downloads/cc4_articles/Education%20Theory/Andragogy.pdf. – Title from the screen.
19. Krajinc A. Andragogy / A. Krajinc. – Electronic version. – 1989. – Accessibility mode: <http://www.umsl.edu/~henschkej/articles/AndragogyTheResearchValue.pdf>. – Title from the screen.
20. McDonald M., Rodney P., Starzomski R. A framework for ethical decision-making / M. McDonald, P. Rodney, R. Starzomski. – Electronic version. – 2010. – Accessibility mode: <http://www.ethics.ubc.ca/upload/A%20Framework%20for%20Ethical%20Decision-Making.pdf>. – Title from the screen.
21. Social work practice, education, and educational policy and accreditation standards. – Electronic version. – Council of social work education. – 2008. – Accessibility mode: <http://www.cswe.org/File.aspx?id=13780>. – Title from the screen.
22. Thompson M., Deis M. Andragogy for adult learners in higher education / M. Thompson, M. Deis // Proceedings of the academy of accounting and financial studies. – 2004. – №9 (1). – P. 107–112.
23. Truluck J., Courtenay B. Learning style preferences among older adults / J. Truluck, B. Courtenay // Educational gerontology. – 1999. – №25 (3). – P. 221–236.